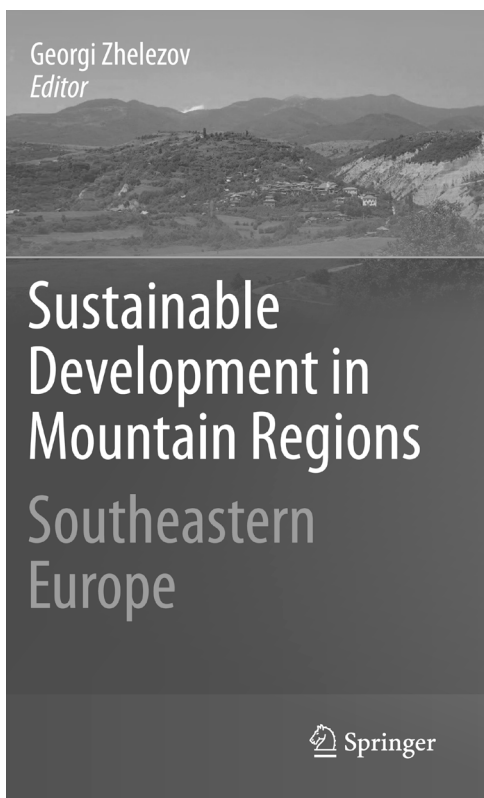

Отзиви и рецензии

УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА ПЛАНИНСКИТЕ РЕГИОНИ – ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО ПРЕД УЧЕНИТЕ

В началото на 2011 г. от печат излезе книгата „Устойчиво развитие в планинските региони на Югоизточна Европа“, издание на австрийското издателство „Springer“ под редакцията на българския

учен географ доц. д-р Георги Железов. Авторският колектив е интернационален и включва както български учени, така и учени от Румъния, Албания, Сърбия, Македония, Босна и Херцеговина, Турция, Словения и Австрия. Книгата отразява резултатите, получени от техните общи усилия в изследване на планинските райони в Югоизточна Европа (ЮИЕ). Не случайно вниманието на авторите е насочено към тях. Тези райони са истинско предизвикателство пред специалистите, особено в годините на трансформация и бърза промяна в земеползването, както и заради уникалното биоразнообразие, все по-широко разкриващите се възможности за туризъм и, не на последно място – заради рисковете, които планинските територии крият вследствие на глобалните климатични промени. От социално-икономическа гледна точка те са най-бедните региони в Югоизточна Европа, но разполагат с голям потенциал за прилагане на успешни икономически практики и дейности, възможности за създаване на мрежа от мерки за развитие и най-вече за трансграничното сътрудничество, което е от първостепенно значение за предотвратяване на дисбаланса в развитието на пограничните райони. Трябва да прибавим и това, че планинските екосистеми с уникалната си и разнообразна естествена среда, култура и история представляват културно, възстанови-

телно и жизнено пространство не само за хората, но и за много защитени видове растения и животни, което, за съжаление, в тази част на Европа не е достатъчно използвано. Това налага и необходимостта от управление на тези територии не само на отделна страна от региона, базирано на съответните законови норми и сериозни научни изследвания, включващо планове за развитие, мерки за опазване и рационално използване на ресурсите и т.н., но и изготвянето на междудържавна Балканска конвенция. Положителни примери в това отношение са Алпийската и Карпатската конвенция, в които обхванатите регионални процеси, разкрити в целия им аспект и потенциал, допринасят за устойчиво развитие на регионалното сътрудничество, включително и трансграничното, и за високия икономически потенциал като резултат от него. Тези конвенции осигуряват рамката за сътрудничество и координация между отделните секторни политики, като същевременно са и платформа за съвместни стратегии за устойчиво развитие и форум за диалог между включените заинтересовани страни. Те са отличен опит за разработване и на Балканска конвенция за планинските територии, предпоставка за която са съвременното развитие и все по-стабилните съседски отношения между страните в Югоизточна Европа. Декларацията, в която се препоръчва на националните и международните институции и организации да инициират изготвянето на такава конвенция, е приета на проведената в Боровец през м. април 2009 г. Международна конференция на тема „Идентифициране на научните основи за устойчиво развитие на планинските региони в Югоизточна Европа“. Учените, които взеха участие на тази конференция, продължиха своята изследователска работа, резултатите от която са публикувани в книгата „Устойчиво развитие на планинските региони в Югоизточна Европа“.

Съдържанието на книгата е структурирано в пет глави, първата от които е „Глобалните проблеми и планинските региони“. В нея е обърнато внимание на основните научни концепции и теории

за изследване на устойчивото развитие на планинските територии и е направен преглед на понятийния апарат. Дискутирани са също така предимствата и недостатъците от прилагането на различни модели и концепции, анализирани са основни характеристики на планинските ареали, като например разнообразието и комплексността. Изключително внимание е отделено на климатичните промени (по-специално на слънчевата активност) и тяхното въздействие върху тази крехка, макар и стабилна на пръв поглед, природна среда и е изведена необходимостта от по-конкретното им прогнозиране. Приведени са примери за страни, части от които попадат в планинските територии на Алпите, където активизирането на негативни природни процеси е повлияно не само от променящата се климатична картина, но и от антропогенната намеса, и по-точно социално-икономическата дейност. Решаването на възникналите проблеми трябва да стане с помощта на интердисциплинарни научни методи, включващи мониторинг, използване на актуализирани бази данни, съвременни средства за определяне и оценка на опасността и риска и др.

Най-голяма по обем е втората глава, която е посветена на природните условия и ресурси на планинските територии на Югоизточна Европа и земеползването в тях. Направени са анализ и оценка на природния потенциал на планините в България, Македония и Румъния, като е отбелязано огромното му значение за развитие на обществото, тъй като немалка част от териториите на тези страни са планински (например почти 50 % от територията, около 30 % от населението и над 55 % от населените места в България попадат в такива райони). Оценката на потенциала на планините, която разглежда природните компоненти и като условия, и като ресурси, е първа важна стъпка към осигуряване на необходимите предпоставки за устойчиво развитие, последвана от определяне на икономическите дейности и степента на влиянието им върху тези ресурси, както и възможностите и мерките за опазването и съхраняването им.

В тази глава е отделено място и на концепцията за екосистемните услуги като едно от новите и много перспективни направления в ландшафтната екология. Показано е как чрез използване на ГИС-базиран модел може да бъде направена ландшафтна диференциация на определен ареал, да се определят неговите най-важни екосистемни услуги и степента на използването им и да се изчисли икономическата им стойност, като с цел постигане на устойчиво развитие се прогнозира промените в резултат на бъдещото им използване.

В материалите на някои автори се прави оценка на опасността от лавини като една от основните рискови характеристики на тези територии и условията за тяхната проява. Колектив от български учени посвещава своята публикация на новите възможности за комплексно изследване на околната среда, което се извършва в Обсерваторията на вр. Мусала (Рила планина) – определен като референтна точка в Югоизточна Европа за антропогенно въздействие. Чрез съвременни научни технологии е изследвано взаимодействието между въздушната среда и земната покривка, като с помощта на високочестотна радио-телекомуникационна система информацията за 38 параметри е предавана за по-нататъшни анализи. В отделен материал е направено научно изследване на геоморфоложките процеси в най-високите планини в България (Рила и Пирин) в резултат на климатичните промени през късния кватернер и е направено сравнение с климатичните условия и проявата на геоморфоложките процеси понастоящем.

В третата глава се разглеждат социалните, икономическите и регионалните проблеми на планинските територии в ЮИЕ, които стоят все по-остро за решаване през годините на икономически преход. Особено внимание е обърнато и върху демографския потенциал и селищната мрежа и зависимостта им от природните условия и ресурси, които са важен фактор за развитие и на икономиката в тези региони. Акцентирано е и върху етническото многообразие в тази част на Европа, както

и върху факторите, които водят до промени в етническия и демографския профил на населението. Изведена е необходимостта от създаване на пълна, базирана на научна основа, демографска стратегия, на детайлна демографска прогноза, на концепция за миграционната политика и подпомагане на населените места, които са с подходящи икономикогеографски условия, за рационално използване на съществуващата жилищна, обществена и производствена инфраструктура в тях. Целта е да се спрат все по-интензивните процеси на обезлюдяване и социално-икономическа рестрикция в тези територии и да се намали разликата между тях и равнинните райони по отношение на отделни демографски показатели и степента на икономическо развитие, независимо че регионалните различия се отнасят и за целия свят. Разгледано е и негативното влияние на макроикономическите промени и поземлената реформа върху използването на горите и обработваемите площи, както и върху околната среда като цяло. За преодоляване на тези отрицателни последици е необходимо използването на концептуална рамка, в която да се балансират замевладеенето, правото на собственост, поземлените реформи и природоползването. И, не на последно място, се отделя внимание на възможностите, които предоставят планинските територии, за подобряване и разширяване на контактите между отделните страни чрез развитие на транспорта и туризма, но при строгото спазване на законодателните норми за съхранение на природните екосистеми, от което зависи устойчивото развитие на тези територии.

В четвърта глава „Защита и опазване на природата“ е акцентирано върху конфликтните точки между природната среда и антропогенната дейност. Непрекъснато нарастващите въздействия, причинявани от хората, все повече застрашават планинските екосистеми и техните екологични функции и вредата е или непоправима, или може да се коригира с големи усилия, със значителни разходи и, като правило, за голям период от време. Изтъкната е необ-

ходимостта от прилагане на модерно интегрирано управление за опазване на природните ресурси с активното участие на ползвателите. Показан е пример от природен парк в Австрия, където посетителите извършват мониторинг, който комбинира методи за събиране на данни, статистически и пространствени анализи, използващи ГИС-базирани данни, и др., а също и помага за определяне степента на влияние на дадена дейност върху природата и за вземане на съответните решения и мерки за предотвратяване на негативните последици. В публикациите е изтъкнато, че големи площи от планините попадат в защитени територии – резервати и паркове, но независимо от забраната за ползването им за стопански цели, те не са предпазени от стрес в резултат на човешка намеса, като горска сеч, прекомерна паша, миннодобивна дейност, браконьерство, замърсяване с твърди отпадъци и т.н. Устойчивото управление на териториите и устойчивото управление на човешката дейност са отговорни за поддържане и насърчаване на политиката по опазване на видовете, местообитанията, екосистемите и ландшафта, както и за драстично намаляване на отрицателното въздействие върху околната среда.

В края на книгата – пета глава, се разглежда необходимостта от създаване на Балканска конвенция за устойчиво управление, развитие и използване на потенциала на планините в тази част на Югоизточна Европа на основата на положителния пример на действащите вече Алпийска и Карпатска конвенция. Създаването на закони за планинските територии, както това е направено в много европейски страни, е стъпка без която е немислимо устойчивото развитие на тези територии. Наистина, през последните години вниманието е обърнато към тях и, благодарение на много проекти по различни програми, се обмениха добри практики и се стигна до идеята за създаване на Балканска конвенция. Необходимостта от нея е продиктувана и от значителните различия, които съществуват между националните правни

системи, природните условия, разпределението на населението, селското и горското стопанство, състоянието и развитието на икономиката, обема на трафика и естеството и интензивността на туризма в планинските територии.

В заключителните материали се акцентира върху възникналата преди няколко години инициатива за изследване на влиянието на глобалните промени върху планинските системи. Тя е в основата на създаването на Европейска мрежа, в рамките на която международното и интердисциплинарното научно сътрудничество насочва своя интерес и усилия към изследване на планинските територии. От публикуваните материали в книгата е видно, че планините в региона на Югоизточна Европа са изключително добър обект на проучване и създаването на изследователска научна мрежа, по примера на изградената вече Карпатска мрежа, би било възможно с финансовата помощ от европейските фондове, както и с участието на учени и специалисти от страни извън ЮИЕ. В този международен колектив ще участват представители от Албания, Босна и Херцеговина, България, Хърватско, Гърция, Македония, Черна гора, Румъния, Сърбия, Словения и Турция и техните конкретни дейности в един съвместен научен проект ще са продиктувани от необходимостта от съгласуваност между икономическите интереси и екологичните изисквания и ще са насочени към изследване влиянието на глобалните промени върху планинските територии от тази част на Европа с цел опазването и устойчивото им развитие.

Книгата „Устойчиво развитие в планинските региони на Югоизточна Европа“ няма претенциите за изчерпателност, тъй като синтезира само първоначалните съвместни изследвания в планинските територии на ЮИЕ. Тя е доказателство за едно изключително добро научно сътрудничество между специалистите от сходни научни области от различни държави, което, вярваме, ще продължи и за в бъдеще.

Иванка Ботева